

Irena Lew

MUZEUM ETNOGRAFICZNE W ZIELONEJ GÓRZE Z SIEDZIBĄ W OCHLI

Misją Muzeum Etnograficznego jest ochrona zabytków kultury polskiej o charakterze etnograficznym. Jest ona realizowana poprzez różne formy działalności, które zostały opracowane w statucie tej instytucji. Jest to muzeum typu skansenowskiego, na wolnym powietrzu. Zostało powołane w celu prowadzenia badań, gromadzenia, zabezpieczania, opracowywania i prezentowania zabytków etnograficznych obszaru województwa lubuskiego. Muzealia te są gromadzone w działach: budownictwa ludowego, kultury technicznej, sztuki i folkloru, strojów i tkanin oraz archiwaliów.

Ważnym celem instytucji jest szeroko pojęta popularyzacja tradycyjnego dziedzictwa kulturowego mieszkańców regionu lubuskiego, Polski i Europy z uwzględnieniem tzw. orientacji rynkowej z dobrze przygotowaną ofertą usług, sprzedawaną przy wykorzystaniu narzędzi marketingowych.

Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z/s w Ochli działa na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (DzU z 1997 r., nr 5, poz. 24), ustawy z dnia 25.10.1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (DzU z 1997 r., nr 110, poz. 721) oraz opracowanego statutu. Siedzibą Muzeum jest wieś Ochla koło Zielonej Góry, a terenem działalności województwo lubuskie.

Niwelacyjne działanie współczesnej cywilizacji grozi zanikiem przede wszystkim tradycyjnej kultury regionalnej. W okresie rozkwitu tzw. kultury masowej konieczne jest, aby te wartości nadal mogły być źródłem, z którego będzie można czerpać wzory, poczynając od muzyki poprzez obrzędowość, ubiór regionalny, kończąc na elementach kultury budowlanej i rzemieślniczej. Muzea etnograficzne jako instytucje wyspecjalizowane, o specyficznych walorach, mają możliwość oddziaływania na szerokie masy społeczne, pokazując wzorce tradycji polskiej we wszystkich gałęziach życia i twórczości. Winny stanowić „kombinaty” naukowo-oświatowe, są bowiem znakomitymi ośrodkami praktycznego kształcenia. Żaden teoretyczny wykład nie zastąpi pokazu autentycznych obiektów, świadczących o osiągnięciach, bogactwie i różnorodności kulturowej.

Doświadczenia ostatnich lat wskazują, jak trudno uzmysłowić młodemu pokoleniu funkcję i rolę tradycyjnego gospodarstwa, ocenić i docenić wartość tradycyjnej kultury, a tym bardziej nauczyć się z niej czerpać. Muzea tego typu są namacalnym świadectwem – obrazem życia dawnej społeczności lokalnej. Są dziedzictwem kulturowym wielu pokoleń. Naszym obowiązkiem jest zachowanie i przekazanie przyszłym pokoleniom nie tylko wytworów rzemiosła czy sztuki ludowej, ale również pokazanie zmian kulturowych i warunków życia, jakie towarzyszyły rozwojowi społeczności lokalnych w Europie Środkowej, a także podkreślenie specyfiki regionalnej grup osadniczych kształtujących kulturę Ziemi Lubuskiej.

W działaniach merytorycznych zakładamy prowadzenie prac badawczych oraz przedstawianie ich wyników w postaci wystaw, prezentacji plenerowych, wykładów, publikacji oraz udzielania konsultacji na temat polskiej, tradycyjnej kultury ludowej i dziedzictwa kulturowego regionu lubuskiego.

W celach edukacyjnych i popularyzatorskich Muzeum proponuje nowoczesne formy przybliżania historii, kształtowania się tradycyjnej kultury poprzez realizację całorocznej oferty edukacyjnej w postaci warsztatów muzealnych z udziałem etnografów, historyków, kulturoznawców, pedagogów, twórców ludowych oraz z wykorzystaniem eksponatów muzealnych.

Muzealnicy przygotowali również szeroką ofertę turystyczno-rekreacyjną, która zachęca do miłego spędzania czasu w przestrzeni skansenowej i uczestnictwa w imprezach plenerowych przypominających tradycyjny styl i sposób życia minionych pokoleń.

W ciągu roku w zabytkowych chatkach na terenie skansenu odbywa się około 400 lekcji – warsztatów muzealnych. Uczniowie wszystkich poziomów szkół i przedszkoli zapoznają się z regionalną obrzędowością, tradycyjnym rzemiosłem i sztuką, a dzięki temu i szeroko pojmowanym dziedzictwem kulturowym. W trakcie zajęć dzieci i młodzież wraz z opiekunami zdobywają wiedzę o środowisku przyrodniczym i gospodarczej działalności człowieka na tle uwarunkowań historycznych i kulturowych.

W ramach „Szkoły pod strzechą” organizowane są warsztaty metodyczne dla nauczycieli i przygotowywane są tzw. ścieżki dydaktyczne. Dodatkowo promuje się twórczość rodzimych artystów i rękodzielników z regionu.

Ważnym zadaniem jest dalsza rozbudowa skansenu w celu pełnej prezentacji obiektów charakterystycznych dla budownictwa wiejskiego występującego w naszym regionie. Także w miarę pełne udokumentowanie form adaptacji i wykorzystania tych obiektów przez ludność napływową oraz prezentacja całokształtu kultury regionalnej tych obszarów z zastosowaniem analizy potrzeb współczesnych odbiorców.

Historia powstania Muzeum Etnograficznego sięga roku 1960, kiedy z inicjatywy Klema Felchnerowskiego utworzono Dział Etnograficzny w Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze. W tym okresie etnograf Barbara Kołodziejaska rozpoczęła systematyczne badania etnograficzne i gromadzenie zbiorów muzealnych.

W roku 1972 Wojewódzki Konserwator Zabytków, Stanisław Kowalski, zainicjował utworzenie parku budownictwa ludowego w Ochli i już w 1973 r. przeniesiono na ten teren pierwszy obiekt ze wsi Potrzebowa. Była to chałupa mieszkalna z 1675 r. o konstrukcji zrębowo-szkieletowej, reprezentująca architekturę zachodniej Wielkopolski. Całością prac kierował etnograf Przemysław Niedźwiedziński.

W roku 1976 z inicjatywy Jana Muszyńskiego doszło do połączenia Działu Etnograficznego Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze ze skansenem budownictwa w Ochli. Rok 1977 był datą otwarcia Zielonogórskiego Parku Etnograficznego stanowiącego oddział MZL. W tym czasie udostępniono do zwiedzania chałupę z Potrzebowa oraz bogatą zagrodę wielkopolską ze wsi Krobielewo pochodzącą z lat 1803–1824.

Odrestaurowaną XVIII-wieczną „Leśniczówkę”, znajdującą się na terenie parku, przeznaczono dla celów administracyjnych, archiwalnych, ekspozycyjnych i magazynowych.

W latach 1977–1979 zrekonstruowano XIX-wieczną chatę ze wsi Zajączek, kurnik z Droszkowa pochodzący z 1799 roku oraz dzwonnice wiejską z Drzonkowa z 1768 roku.

Rok 1979 zamyka pierwszy etap budowy, w którym zinwentaryzowano i zrekonstruowano sześć obiektów z zachodniej Wielkopolski, dwa obiekty z terenu Łużyc i jeden obiekt z Dolnego Śląska.

W 1981 roku stanęła stodoła z Dąbrówki Wielkopolskiej i chata pochodząca ze wsi Jurzyn. W 1982 roku udostępniony został spichlerz przejazdowy z Królowa.

Kolejny obiekt przeniesiono z Marcinowa i oddano do użytku w 1983 roku. Chatę z Jędrzychowiczek odbudowano w latach 1980–1983. Kuźnię z Kosieczyna zrekonstruowano w 1985 roku. W tym roku także odtworzono chatę z Dąbrówki Wielkopolskiej. W 1987 roku ukończono kolejne obiekty: chałupę z Jasionowa i oborę z Królowa. Dzwonnice z Węgrzynie przeniesiono i postawiono w 1988 roku „Rybakówkę”, w której funkcjonuje kasa i sklepik muzealny odtwarzano w latach 2001–2002, a zabudowania gospodarcze ze wsi Mariankowo realizowano w latach 1999–2004.

W 2003 r. przeniesiono na teren skansenu i zrekonstruowano szkielet wiatraka z Kiełcza, który nadal jest w trakcie realizacji. Trwają również prace adaptacyjne obiektu mieszkalnego z Boryszyna z 1803 r. przeznaczo-

nego na karczmę wiejską. W 2004 roku rozpoczęto rekonstrukcję zabytkowej stodoły z Łężycy, która będzie miejscem prezentacji płaskorzeźby pt. „Bitwa pod Grunwaldem” wykonywanej wg obrazu Jana Matejki w skali 1:1 przez lubuskiego rzeźbiarza.

Realizując koncepcję Jana Muszyńskiego zmierzającą do utworzenia sieci muzeów specjalistycznych, w grudniu 1981 r. nadano placówce statut samodzielnej instytucji o nazwie Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli. Dyrektorem została dr Barbara Kołodziejska.

Już w 1982 r. stan pomieszczeń magazynowych (70 m²) i ekspozycyjnych stanowił utrudnienie w pracy. Również brak zaplecza konserwatorskiego, pracowni muzealnych a także złe warunki przechowywania muzealiów spowodowały wystąpienie ówczesnej dyrektor do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o przydzielenie na cele muzealne barokowego pałacu w Ochli. Obiekt ten po kapitalnym remoncie miał stać się główną siedzibą Muzeum, by sprostać planowanym potrzebom ekspozycyjnym, magazynowym, konserwatorskim i edukacyjnym. Remont został rozpoczęty w 1984 r., przerwany w 1998 r., natomiast czas zakończenia prac trudno przewidzieć.

Rozwiązanie problemu funkcjonowania pałacu w Ochli jako obiektu muzealnego o szerokim znaczeniu społecznym mogłoby nastąpić dzięki porozumieniu w zakresie współpracy merytorycznej i finansowej z Marszałkiem Województwa Lubuskiego, ministerstwem kultury, fundacjami wspierającymi działalność kulturalną, towarzystwami regionalnymi. Efektem byłaby realizacja programu pt. „Centrum Europejskich Kultur Regionalnych” przygotowanego w 2003 roku, obejmującego m.in. udostępnienie i włączenie pałacu w reprezentacyjny kompleks zabytkowych obiektów architektury regionu. Barokowy pałac byłby miejscem organizacji wystaw, gromadzenia dokumentacji merytorycznej, opracowywania tematów z zakresu kultur regionalnych i narodowych, prowadzenia wykładów, lekcji i warsztatów muzealnych. Ośrodek ten prezentowałby dorobek kulturalny regionu, współpracujących instytucji oraz udzielałby informacji dotyczących prezentowanej i opracowywanej problematyki. Funkcjonowałaby tu biblioteka antropologii kulturowej.

Reprezentacyjna część obiektu – parter i I piętro – miałyby charakter ekspozycyjny, natomiast część skrzydła parteru przeznaczono na funkcjonowanie restauracji barokowej. Ponadto obiekt można wykorzystać jako miejsce różnego rodzaju spotkań, organizacji konferencji, szkoleń, bali, koncertów, a także jako reprezentacyjny ośrodek do podejmowania gości urzędów administracji publicznej, instytucji i stowarzyszeń regionalnych oraz firm działających w naszym regionie.

Duże walory ekspozycyjne mają pałacowe piwnice, gdzie planowano małe galerie prezentujące tradycje przemysłowe i rzemieślnicze regionu (przemysł włókienniczy, winiarski, piwowarski, drukarski itp.) oraz funkcjonowały biblioteka winna ze środkowoeuropejskim salonem win oraz pijalnia soków winogronowych – w nawiązaniu do ekspozycji skansenowskich i dawnych tradycji regionalnych. Poddasze pałacu mogłoby być zaadaptowane na pokoje gościnne.

Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli jest placówką prezentującą całokształt kultury ludowej obszaru województwa lubuskiego. Jest jedyną instytucją muzealną w Polsce typu skansenowskiego, podkreślającą specyfikę kulturową tego pogranicza oraz różnorodność dziedzictwa Europy Środkowej.

W środowisku zbliżonym do naturalnego zlokalizowany jest skansen budownictwa wiejskiego (35 obiektów z 17 miejscowości), chroniący i prezentujący różne typy architektury ludowej czterech sąsiadujących ze sobą regionów etnograficznych: zachodniej Wielkopolski, Dolnego Śląska, wschodnich Łużyc, obszaru środkowo-lubuskiego oraz historycznej Bukowiny. Znajdują się tu cenne obiekty, nie spotykane w innych skansenach w Polsce. Wnętrza obiektów przybliżają nam tradycyjną kulturę materialną tego pogranicza. Ze względu na przerwanie ciągłości kulturowej po II wojnie światowej, specyfiką muzeum stała się prezentacja dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem tradycyjnego regionalnego zróżnicowania mieszkańców województwa. Możemy oglądać wnętrza z wyposażeniem wielkopolskim, tarnopolskim, poleskim, wileńskim, łużyckim, z Bukowiny Rumuńskiej i Ukraińskiej. Powierzchnia ekspozycyjna obiektów architektury z ekspozycjami stałymi wynosi 5023 m² (w tym pałac – 750 m²), łączna kubatura to 18 946 m³, natomiast powierzchnia parkowa wraz z ogródkami przydomowymi, tradycyjnymi poletkami uprawowymi i łąkami obejmuje łącznie 15 ha.

Znaczną część zbiorów muzealnych stanowią dawne, tradycyjne tkaniny i ubiory ludowe, głównie wyroby rękodzielnicze. Świadczą one o kunszcie, umiejętnościach, poczuciu piękna i wykorzystaniu środowiska naturalnego dla zaspokojenia potrzeb bytowych i estetycznych mieszkańców wsi. Są to zabytki, które stanowią jeden z najważniejszych materialnych wyznaczników dziedzictwa regionalnego.

Muzeum posiada bogaty zbiór współczesnej sztuki ludowej i nieprofesjonalnej oraz szerokie kontakty z twórcami działającymi w naszym regionie. Działy merytoryczne prowadzą prace badawcze i udzielają konsultacji na temat polskiej, tradycyjnej kultury. Dotychczas zgromadzono ponad 6 tysięcy muzealiów ruchomych opracowywanych w specjalistycznych działach.

W celach edukacyjnych i popularyzatorskich muzeum proponuje nowoczesne formy przybliżenia historii kształtowania się tradycyjnej kultury poprzez realizację programu pt. „Oczarować tradycją – kultura, edukacja, rekreacja”.

Uwarunkowania historyczne, społeczne i ekonomiczne spowodowały szybkie przeobrażenia i często zanik najstarszych relikwów związanych z kulturą regionalną. Dlatego aktywna praca muzealników i zrozumienie niezmiernie ważnej roli badań daje możliwość uchwycenia dziejowych przemian i zachowania znikających zabytków Kresów Wschodnich oraz pogranicza zachodniego.

Cechą Ziemi Lubuskiej jest jej wielokulturowość. Jest to następstwo zmian politycznych i procesów migracyjnych po II wojnie światowej. W kontekście etnograficznych badań muzealnych należy przyjąć, że tradycyjny przekaz zachował się zarówno w rodzinie, jak w społecznościach lokalnych i będzie miał wpływ na kształtowanie się tożsamości regionalnej mieszkańców Ziemi Lubuskiej. Na cechy kultury tego obszaru oddziałuje zarówno tradycja historyczna, jak i tradycja „żywa”, kształtowana współcześnie. W myśl stwierdzenia – „Człowiek może istnieć wyłącznie jako uczestnik kultury: raz jako ten, kto jest odbiorcą, a jednocześnie jako kontynuator tego dziedzictwa. Stąd przekaz dziedzictwa kulturowego jest pierwszym i podstawowym warunkiem trwania danej kultury” („Edukacja regionalna” pod red. S. Bednarka, Wrocław 1999 r., s. 21).

Ekspozycje realizowane dotychczas w Muzeum w Ochli rysują obraz tradycyjnej kultury mieszkańców regionu, która zapewne ma znaczny udział w kształtowaniu cech regionalizmu lubuskiego. Aranżacje w przestrzeniach skansenowskich możemy podzielić na ekspozycje stałe i czasowe. Stałe prezentują: założenia funkcji przestrzeni wiejskich oraz zagrody; budownictwo regionalne wraz z wyposażeniem obiektów zgodnym z tradycjami grup etnicznych zamieszkujących Ziemię Lubuską. Dotychczas odtworzono wyposażenie: bukowińskie, tarnopolskie, poleskie, wielkopolskie, łужицkie. Do opracowania i realizacji pozostały wnętrza: wileńsko-nowogródzkie, lwowskie, stanisławowskie, wołyńskie, śląskie i łemkowskie.

Charakteru obrazującego życie wsi w cyklu rocznym nadają wystawy czasowe dotyczące tradycyjnych prac w gospodarstwie wiejskim na przełomie XIX i XX wieku. Towarzyszą one plenerowym prezentacjom historycznym, takim jak np.: „Żniwowanie”. W trakcie działań plenerowych odbywa się prezentacja dawnych prac i narzędzi rolniczych z uwzględnieniem różnic regionalnych np. cep ciężki – wielkopolski, lekki – poleski, kosz z grotami – wielkopolski, kosz z płachtą – poleski. Prezentacja dawnych zwyczajów,

np. „przepiórki” z terenów na wschód od Wisły i „pępka” z Wielkopolski, świadczy o wielokulturowej tradycji.

Impreza pt. „Ziemniaki, kartofle, pyry” to tradycyjne wykopki, obejmujące ekspozycje prac związanych z sadzeniem, pielęgnacją, zbiorami, przechowywaniem, sortowaniem ziemniaków, gdzie uwzględnia się różnice regionalne, np. w kopczkach czy potrawach przygotowanych na bazie tego warzywa. Podobną formułę mają inne prezentacje plenerowe, których scenariusze uwzględniają historyczną i regionalną tradycję. Cykl ten zgodny jest z tradycyjnym kalendarzem rolniczym i obyczajowym. W 2004 r. przygotowano 12 imprez plenerowych w siedzibie muzeum, m.in. „Winobranie”, „Miodobranie”, „Paździerze”, „Kaziuki”, Targi końskie”, „Pastorałki”, „Majówkę” oraz „Ginaące zawody i umiejętności”. Podobne prezentacje tematyczne muzeum przygotowuje zarówno w kraju, jak i za granicą.

Inną formą działań w przestrzeni skansenowskiej są cyklicznie przygotowywane świąteczne wystroje wewnątrz związane z rokiem obrzędowym np.: wielkanocny, bożonarodzeniowy (wielkopolski, bukowiński), z okazji Zielonych Świątek czy zwyczajowych świąt rodzinnych, takich jak: chrzciny, wesela (bukowińskie, dąbrowieckie).

Przestrzeń wiejską i zagrodę chłopską uzupełniają ekspozycje tradycyjnych warsztatów rzemieślniczych: kowalski (stanisławowski, wielkopolski), tokarski (łemkowski), kołodziejski (tarnopolski), szewski (wielkopolski), garncarski (bukowiński).

W 1987r. czasowo eksponowano „Wikliniarstwo” w zagrodzie z Królowa (wielkopolskie), w 1982 r. „Plecionkarstwo z rogożyny – Marii Morawskiej” (tarnopolskie).

Cechą charakterystyczną różnicującą ekspozycje skansenowskie jest rękodzielniczy charakter wytworów pochodzących z Polski centralnej i wschodniej oraz przemysłowy charakter wytworów pochodzących z Polski zachodniej. Typowo regionalne wyznaczniki kultury ujawniają się w wystawach, kiedy prezentowany jest strój ludowy, zwyczaje i obrzędy, meble i sprzęty rękodzielnicze zdobione w sposób charakterystyczny dla danego regionu, np. malowane skrzynie i meble, zdobione kufry. Ponadto cech regionalnych wystawom nadaje wykorzystywanie tekstów zaczerpniętych z literatury ludowej, prezentacja tekstów gwarowych oraz muzyki ludowej z charakterystycznym brzmieniem instrumentów, np. kozła czy cymbałów.

Na wystawie w 1987 r. pt. „Wesele lubuskie” omówiono cykl obrzędowy. Ekspozycja „Tkanina i strój na tle obrzędowości rodzinnej i dorocznej województwa zielonogórskiego” w ujęciu funkcjonalnym przedstawiła wileńskie Boże Narodzenie, wesele dąbrowieckie, chrzciny bukowińskie, pogrzeb

poleski. Zamieszczono teksty gwarowe z tych regionów związane z prezentowanymi sytuacjami.

Na wystawie „Zwyczaje żniwne” z 1993 r. wykorzystano odpowiednio przysłowia ludowe; w 1982 r. na wystawie pt. „Ludowe obrzędy i zwyczaje doroczne w Zielonogórskim” zaprezentowano akcesoria obrzędowe związane z kalendarzem świątecznym w kulturze ludowej. „Wielkanoc na Łużycach” to ekspozycja otwarta w 1997 r., złożona z wystawy i prezentacji aktywnej, przygotowanej we współpracy z Towarzystwem Studiów Łużyckich i Stowarzyszeniem „Domowina”, gdzie inscenizowano tradycyjne zwyczaje, techniki pisankarskie oraz zaprezentowano stroje ludowe i pieśni wielkanocne Łużyczan.

Kolejną wystawą o cechach regionalnych była prezentacja pt. „Kultura ludowa Huculszczyzny” (1989 r.). Jej motto brzmiało: „Najwłaściwiej jest mianować Hucułami tych, którzy się sami za Huculów podają i ubiór Hucułom właściwy noszą...”. Osadników z centralnej Polski, ich tradycyjne stroje i wnętrza chaty prezentowała wystawa zrealizowana w 2000 roku w oparciu o zabytki pochodzące z łowickiego i opoczyńskiego, pt. „Życie przedstawiać jakim jest...” – dotyczyła ona codziennego i świątecznego życia rodzinnego w domu chłopskim na przełomie XIX i XX w.

Kulturę śląską zaprezentował w roku 2000 cykl wystaw pt.: „Z życia kobiety wiejskiej w XIX w.”. W scenariuszu zostały ujęte etapy życia kobiety od dzieciństwa poprzez szkołę, wesele, macierzyństwo, pracę w gospodarstwie aż do późnej starości (Muzeum w Markersdorf). Inne ekspozycje to: „Związek Śląsko-Górnołużycki prezentuje swoje placówki” oraz „Kościoły szachulcowe i dzwonnice drewniane na Śląsku”.

Od 1998 r. Muzeum realizowało scenariusze wystaw o charakterze monograficznym, które poświęcone były poszczególnym grupom regionalnym. Wystawa pt. „Polesie wczoraj i dziś” zaprezentowała obraz Polesia z czasów badań Obrębskiego, wizję współczesną oraz dziedzictwo kulturowe Poleszuchów w regionie lubuskim. W 2000 r. otwarto wystawę pt. „Dziedzictwo kulturowe Kresów Wschodnich” w Bolesławcu oraz opracowano temat „Bukowina – dziedzictwo kulturowe w Lubuskiem”. Wystawa zaprezentowała Lubuszan pochodzących z historycznej Bukowiny i ich losy.

Jednocześnie przygotowywano scenariusze wystaw tematycznych. Ze zbiorów Działu Tkanin i Strojów, w tym samym roku w jednej z zabytkowych chat zorganizowano wystawę poświęconą zdobnictwu. Pokazano wzornictwo, kolorystykę i techniki zdobnicze w tradycyjnych strojach ludowych: dąbrowieckim, babimojskim, zbąszyńskim, stanisławowskim, bukowińskim, wileńskim.

W 1993 r. można było oglądać w Urzędzie Wojewódzkim wystawę „Stroje dąbrowieckie”. Prezentowała ona ubiór codzienny, świąteczny i obrzędowy.

Natomiast z okazji otwarcia Euroregionu „Sprewa–Nysa–Bóbr” w Gubinie przygotowano wystawę pt. „Stroje ludowe w Lubuskim”, gdzie można było obejrzeć bogactwo historycznego dziedzictwa. Były to ubiory z zachodniej Wielkopolski, Kresów Wschodnich i Polski centralnej oraz mniejszości narodowych.

Z dziedziny folkloru w 1995 r. przygotowano ekspozycję pt. „W kręgu koźła polskiego” prezentującą najstarszych koźlarzy i ich instrumenty.

Z zakresu sztuki odbyły się następujące realizacje: w 1980 r. „Sztuka ludowa Środkowego Nadodrza” w siedzibie Muzeum, „Sztuka ludowa województwa zielonogórskiego” oraz „Życie wsi w rzeźbie” w Nowej Soli. W 1998 r. przygotowano wystawę pt. „Bogurodzica Dziewica, Bogiem sławiana Maryja” w zagrodzie z Królowa oraz „Szopki i akcesoria kolędnicze” w Muzeum Ziemi Lubuskiej. Inne opracowania to: „Pisanki lubuskie, pisanki opolskie” zaprezentowane w BWA w Zielonej Górze, „Sztuka Kaszub”, „Sceny z życia wsi – wystawa wycinanki łowickiej”, „Wielkanocna plastyka obrzędowa” w Eisenhüttenstadt, „Wieś w rzeźbie” w Nitrze, „Wisła w sztuce ludowej”, „Życie wsi w malarstwie polskim”, „Życie wsi w rzeźbie ludowej”, „Dziecko w sztuce ludowej, sztuka ludowa dla dziecka”. Ekspozycje te realizowane były w latach 1982–1983. W 1991 r. przygotowano wystawę historyczną „Nie rzucim ziemi...”, prezentująca walkę o zachowanie polskości w okresie zaboru pruskiego oraz w 1999 r. otwarto ekspozycję pt.: „W stepie dalekim – Polacy w Kazachstanie”.

Rok 2001 rozpoczął cykl wystaw pt. „Autorytety” poświęcony zasłużonym dla kultury ludowej postaciom. W tym czasie udostępniono wystawę pt. „W służbie słowu” – o Natalii Tułasiewicz. W 2002 r. na wystawie pt. „Wesele Przyprostyńskie – sceną żywego przekazu kultury narodowej i patriotyzmu” przedstawiono postać Antoniny Woźnej. W 2003 r. zaprezentowano postać nauczycielki – Jadwigi Pareckiej i jej zespół folklorystyczny „Watra”, który od 35 lat działa na Ziemi Lubuskiej.

Zagadnienia dotyczące współczesnej kultury regionalnej prezentowały wystawy podkreślające dorobek twórców nieprofesjonalnych. Były to cykliczne realizacje pokonkursowe pt. „Rękodzieło ludowe i artystyczne województwa zielonogórskiego”. Wystawy gromadziły wyroby artystyczne z dziedziny rzeźby, haftu, stroju, tkactwa, wycinanki, plecionkarstwa, ceramiki, plastyki obrzędowej, palmy, pisanki, pająki, ozdoby ze słomy. Ponadto w 1999 r. zaprezentowano rękodzieło twórców niepełnosprawnych. Cyklicznie od 1987 r. organizowane są wystawy poplenerowe w dziedzinie rzeźby, malarstwa, fotografii. Do chwili obecnej przygotowano kilka wystaw autorских poświęconych twórczości ludowej i amatorskiej: Anastazji Czemnej (plastyka obrzędowa), Ludwika Oleksego (rzeźba), Marcelego Potasa (rzeź-

ba), Tadeusza Borkowskiego (rzeźba), Władysława Tomczaka (wycinanki, pisanki), Grzegorza Stacherskiego, Józefa Kurnyty (wycinanka).

Kolejną kategorią wystaw czasowych realizowanych w siedzibie Muzeum były ekspozycje dotyczące tradycyjnego rzemiosła i gospodarki wiejskiej: „Kultura ludowa Ziemi Lubuskiej” (1965 r.), „Przechowywanie i przygotowanie pożywienia ludności wiejskiej” (1992 r.), „Konserwacja odzieży i tkanin” (1994 r.), „Od włókna do tkaniny” (1989 r.), „Tradycyjne zajęcia kobiety wiejskiej” (1994 r.), „Winiarstwo – sztuka zdobnicza” (1995 r.), „Tradycje włókiennictwa zielonogórskiego” (1998 r.), „Poleskie tkactwo ludowe” (1998 r.), „Mistrzowie nożyc, igły i nici” (1999 r.) oraz „Energetyka w regionie” (2004 r.). Dotychczasowe realizacje etnograficzne to dokumentacja życia społeczności lokalnych w określonym czasie i przestrzeni. Są to także prezentacje zmian i procesów zachodzących w rozwoju społecznym, gdzie kompleksowe przedstawienie problemów wymaga wykorzystania innych źródeł niż typowo etnograficznych. Dlatego w latach 90. muzealnicy zaczęli wykorzystywać archiwalia, np. dokumenty, fotografie, autentyczne wypowiedzi.

Zmiany kulturowe, jakie zaszły i nadal zachodzą na tym obszarze, czyli repatriacja, adaptacja, akomodacja, integracja, a także ogromny zasięg kultury masowej wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia. Uwidacznia się to w postawach młodzieży i nie da się tych kwestii pominąć w wystawiennictwie. Również postęp cywilizacyjny zmienia oblicze życia społeczności lokalnych. Dlatego też interpretacje tej kultury będą wymagały w nadchodzących latach interdyscyplinarnych badań.

Myślę, że kustosze muzealni w przyszłych pracach badawczych uwzględnią współczesne problemy środowisk lubuskich i w kolejnych scenariuszach wystaw przedstawią zmiany kulturowe charakterystyczne dla XX i XXI wieku. Będzie to przyczynek do określenia cech kultury i jej specyficznych wyznaczników na kolejnym etapie rozwoju społecznego mieszkańców regionu lubuskiego.

W kolejnych planach merytorycznych należy uwzględnić istotną kwestię w funkcjonowaniu Muzeum, jaką jest finansowanie jego działalności. Od 1999 roku instytucja ta finansowana jest z budżetu Marszałka Województwa Lubuskiego, dochodów własnych oraz innych źródeł. W granicach obowiązujących przepisów Muzeum pobiera opłaty za swoje usługi i wydawnictwa, a wpływy przeznacza na cele statutowe. Prowadzi również działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach. Dochód z działalności gospodarczej służy realizacji celów statutowych. Muzeum prowadzi gospodarkę finansową na zasadach określonych w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, jej podstawą jest roczny plan finansowy.

Muzeum realizuje przede wszystkim cele społeczne. Zysk nie jest jego głównym celem. Jest ono organizacją niedochodową, ale przynoszącą dochód, co odnieść należy do odpowiedniego rozumienia celu i przedmiotu działania instytucji.

Dotychczas przygotowano ofertę dla turystów, dzieci i młodzieży szkolnej obejmującą:

- cykl imprez plenerowych zgodnych z kalendarzem obyczajowym (12),
- lekcje muzealne i pokazy prowadzone przez etnografów i pedagogów (współpraca z ODN w Zielonej Górze),
- warsztaty z udziałem twórców ludowych prezentujących techniki rzemieślnicze, artystyczne oraz zagadnienia dotyczące dawnych prac gospodarczych i domowych.

Atrakcją tej oferty jest bezpośrednie, aktywne uczestnictwo w konkretnym procesie, np. wyrobu i konsumpcji masła, mielenia mąki na żarnach i smażenia placków, obróbki lnu i przędzenia nici, tkania na krosnach, itd.

Działania te rozbudzają aktywność twórczą odbiorców przez kontakt z czynnymi artystami z takich dziedzin jak: wycinanka, plastyka obrzędowa (pająki ze słomy, pisanki, ozdoby choinkowe, gaiki), rzeźba i haft. W przyszłości planujemy rozszerzenie tematyki i form spotkań z dziećmi i młodzieżą (realizacja programu ekologicznego „Walory przyrodnicze skansenu w Ochli”).

W ramach promocji kultury regionalnej organizowane są dwa razy w roku w Zielonej Górze kiermasze plastyki obrzędowej (w Niedzielę Palmową) i sztuki ludowej (w okres Winobrania). Kiermasze te aktywizują twórców ludowych i cieszą się dużym zainteresowaniem wśród dorosłych odbiorców. Takie formy działalności można kontynuować dzięki organizowanym przez Muzeum konkursom na rękodzieło ludowe i artystyczne województwa lubuskiego oraz imprezie pt. „Ginące zawody i umiejętności”.

Muzeum dysponuje ciekawym materiałem naukowym i informacyjnym. Korzysta z niego przy organizowaniu działalności popularyzatorsko-oświatowej i wystawienniczej. Ponadto gromadzi dokumentację filmową, która po odpowiednim przygotowaniu może być przekazywana regionalnym studiom telewizyjnym. Rejestracja twórczości poszczególnych artystów ludowych czy zwyczajów „żywych jeszcze” na wsi lubuskiej może być wykorzystywana jako materiał poglądowy i uzupełniający na niektórych lekcjach i warsztatach muzealnych oraz do dokumentacji źródłowej kultury regionalnej.

Muzeum stara się o różnego rodzaju wsparcie finansowe. W zamian za nie proponuje wielorakie formy podziękowań: dyplomy Mecenatów Kultu-

ry Regionalnej Województwa Lubuskiego, nazwy ekspozycji, publikowanie nazw firm i nazwisk sponsorów w naszych wydawnictwach, umieszczanie reklam sponsorujących firm na terenie skansenu, przygotowywanie imprez kulturalnych adresowanych do sponsorów i donatorów.

Dla złagodzenia trudności w finansowaniu działalności Muzeum zmniejsza koszty jego utrzymania, np.: dzierżawi część pomieszczeń, wynajmuje ciągnik, przygotowuje imprezy na zamówienie.

Ceny biletów wstępu utrzymują się na minimalnym poziomie, by zapewnić szeroką dostępność tej instytucji kultury.

W obecnej strukturze organizacyjnej Muzeum ma pięć działów merytorycznych, łącznie zatrudnia 25 osób. W dziale budownictwa – 1 osoba, kultury technicznej – 1 osoba, tkanin i strojów – 1 osoba, sztuki ludowej – 1 osoba i oświatowym – 5 osób (w tym przewodnik i archiwista). Brak działu dokumentującego historię i kulturę społeczną, jednak tego typu prace prowadzone są w miarę możliwości przez pracowników istniejących działów i przygotowujących wystawy czasowe dotyczące tej problematyki.

Ponadto istnieje pracownia konserwatorska – 2 osoby, a także zatrudnione są pomoce muzealne, które sprzątają obiekty i pomagają przy organizowaniu imprez – 3 osoby, kierowca samochodu – 1 osoba, kierowca ciągnika – 1 osoba, ogrodnik – 1 osoba oraz dozorczy, palacze – 4 osoby. Dział księgowości i administracji liczy 4 osoby. Ponadto muzeum korzysta z pracy stażystów i więźniów aresztu śledczego.

Analiza dotychczasowych budżetów i przyznanych dotacji na działalność statutową pokazuje, że instytucja ma słabe możliwości rozwoju, a nawet utrzymania działalności na dotychczasowym poziomie. Mimo że strategia regionu zakłada rozwój turystyki, słabo zauważana jest istotna i bogata oferta Muzeum w Ochli. Roczne plany merytoryczne i finansowe instytucji, dotyczące realizacji statutowych działań w zakresie ochrony obiektów architektury wiejskiej na terenie skansenu i wytypowanych do rekonstrukcji, nie były w wystarczającym stopniu uwzględniane w dotacji budżetowej. Natomiast stan zachowania obiektów zabytkowych po 25 latach funkcjonowania drastycznie się pogorszył. Konieczna jest wymiana dachów, tzn. strzech, gontu, konserwacja ścian i wnętrza. Ponadto Muzeum posiada cztery rozpoczęte inwestycje. Dotyczą one m.in. renowacji i adaptacji oraz zagospodarowania otoczenia pałacu w Ochli (realizacja trwa od 1984 r.), rekonstrukcji obiektu z Boryszyna z przeznaczeniem na karczmę (obiekt nabyto w 1986 r.), dalszej rekonstrukcji wiatraka z Kiełcza i stodoły z Łężycy. Wstrzymanie powyższych inwestycji, nie rozwiązane problemy lokalowe Muzeum, brak magazynów i właściwego zabezpieczenia muzealiów zainspirowały mnie do poszukiwania programów i funduszy zewnętrznych wspierających tego ty-

pu działalność. Analiza priorytetów i działań różnych fundacji, programów Ministerstwa Kultury oraz programów europejskich stała się kierunkiem poszukiwania możliwości kontynuacji prac remontowo-budowlanych i renowacyjnych w obiektach oraz realizacji programów merytorycznych.

Problemem podstawowym projektów inwestycyjnych jest zabezpieczenie środków wymaganych jako wkład własny (20%–25%) oraz przygotowanie dokumentacji historyczno-konserwatorskich, inwentaryzacyjnych, kosztorysowych i technicznych. Istnieje duże ryzyko braku akceptacji i odrzucenia składanego wniosku, co wiąże się z nieprzyznaniem dotacji, mimo wcześniej poniesionych kosztów związanych z pracami przygotowawczymi nad projektem. Środki przeznaczone na wkład własny i dokumentacje inwestycyjne winny być zabezpieczone w dotacji celowej Samorządu Województwa Lubuskiego.

Problemem są również terminy ogłaszanych konkursów, które nie zawsze są zgodne z zatwierdzeniem budżetów instytucji kultury. Podstawowym problemem jest jednak brak środków samorządowych na realizację projektów inwestycyjnych oraz wysokie koszty utrzymania obiektów po zakończeniu inwestycji. Mimo że liczba odwiedzających Muzeum w ostatnich latach znacznie wzrasta (w roku 2002 – 21 835 osób, 2003 – 27 948 osób, 2004 – 37 098 osób) dochody z tego tytułu nie zaspokajają potrzeb i nie finansują działalności związanej z gromadzeniem, zabezpieczaniem, konserwacją i opracowywaniem kolekcji muzealnych. Muzeum wypracowuje od 30% do 40% całości budżetu, którym dysponuje.

Należy stwierdzić, iż środki będące w dyspozycji muzeum przeznaczone na profesjonalną ochronę dziedzictwa kulturowego regionu są daleko niewystarczające. Dlatego jednym z głównych kierunków polityki muzeum jest pozyskiwanie środków finansowych na autorskie programy przedkładane do różnych funduszy. Być może szansą dla zabytków architektury i muzealnictwa jest koncepcja partnerstwa publiczno-prywatnego.